

Mese, disztópia vagy tanúságtétel?

Margaret Atwood *A szolgálólány meséje* című regényének műfaji vizsgálata

Mucha Dóra

Tale, Dystopia, or Testimony?

Genre Study of Margaret Atwood's novel, the Handmaid's Tale

Abstract

The aim of the study is to examine the genre of Margaret Atwood's work, The Handmaid's Tale, which I tried to approach from several points of view. In the genre analysis of the novel, it is compared to a dystopia, an antiutopia, and a tale. The former may be interesting in terms of world-construction and thematic elements, the latter in terms of the issue of reality content arising from mediation. I examine testimony as a possible genre, following through the elements of the genre in the traditional sense. The study concludes that The Handmaid's Tale is nothing more than Offred's testimony, which he records on audio tapes in order to preserve the terror of the Republic of Gilead for future generations.

Keywords: tale; dystopia; testimony; genre; Atwood; Canadian literature

Kulcsszavak: mese; disztópia; tanúságtétel; műfaj; Atwood; kanadai irodalom

Subject-Affiliation in New CEEOL: Language and Literature – Studies of Literature – Other Language Literature

DOI: 10.36007/eruedu.2021.1.072-080

Bevezetés

Margaret Atwood angolul alkotó kanadai író nő korunk egyik legismertebb, kétszeres Man Booker-díjas, Arthur C. Clarke-díjas szerzője nemcsak prózai alkotásaival és regényeivel, de költészetével is maradandót alkotott. Legismertebb alkotása *A szolgálólány meséje*, mely ugyan 1985-ben jelent meg először, mára számos adaptációt köthetünk hozzá a képregénytől kezdve a színpadi adaptációkon át egészen a filmesig. Nemzetközi népszerűsége viszont a 2017-es televíziós adaptáció megjelenése után tett szert, mely a Hulu forgalmazásában Bruce Millernek köszönhetően valósult meg. A regény iránti figyelmet és sikert csak növelte, hogy 2019-

ben megjelent a regény folytatása, a *Testamentumok*, melyet részben a sorozat is ihletett. Mára az eredeti regény olyan klasszikus disztópiákkal említhető együtt, mint George Orwell *1984* vagy Aldous Huxley *Szép új világ* című regénye.

Fredé történetének egyedi látásmódját az is adja, hogy az eseményeket egy igen korlátozott perspektívából ismerjük meg: egy homodiegetikus narrátortól, aki egyszerre szereplője és elszenvetője a történetnek. Úgy gondolom, hogy érdemes megvizsgálni, milyen műfaji sajátosságokkal rendelkezik a mű, milyen műfajok felőli olvasatból közelíthető meg. Például adhat egy további értelmezési réteget és sikot a regényben olvasottaknak az, ha tanúságtételként és nem disztópiaként olvassuk.

Hagyományosan *A szolgálólány meséjét* disztópiaként vagy antiutópiaként tartjuk számon, és minden bizonnyal ez szolgáltatja a legnyilvánvalóbb megközelítést. Ugyanakkor maga a szerző, még ha nem is tiltakozik emiatt a műfaji megjelölés miatt, mindenesetre kerüli, és inkább „ellenjóslatként” („antiprediction”) hivatkozik a regényre. Többször hangsúlyozza, hogy *A szolgálólány meséjét*, illetve minden más írását is valós történelmi események ihlették, és csak olyan eseményeket ír le, melyekre már volt példa a történelem során. Ő maga ezt a regény egyik axiómájának tekinti (Atwood 2020, 611). *A szolgálólány meséjével* kapcsolatban arról nyilatkozott, hogy az alkotási folyamat során nagy hatással volt rá a középkori puritanizmus, a puritán történetek, a korai puritán nők élete és mindennapjai (Peare 1990), illetve a könyv írásakor Nyugat-Berlinben tartózkodott, ezért a diktatúra közelsége is inspirálta Gileád világát (Atwood 2018, 7). A korok összemosása miatt már olvasható volt műfaji megjelölésként a „történelmi patchwork” is (Kovács 2019), de a címben megjelenő műfaji megjelölés is megállhatná a helyét, miszerint a regény egy mese. Ugyanakkor tekinthetjük még a regényt fiktív önéletírásnak, memoárnak, visszaemlékezésnek, emlékiratnak, esetleg prófécianak, történelemkritikának, illetve véleményem szerint, a regény leginkább egyfajta tanúságtételnek feleltethető meg. Mielőtt erre rátérnék, előbb azt tekintem át, hogy mely más műfaji definíciók vagy sajátosságok egyeztethetőek össze a szöveggel.

Műfaji szempontok

A szolgálólány meséjének világát és történetét tekintve beszélhetünk disztópiáról. A disztópia hagyományos értelemben véve egy olyan negatív jövőkép, mely a mi jelenünkben indul ki, azt veszi alapul, irodalmi megjelenése általában összeköthető egyfajta nevelési célzattal a szerző részéről (lásd: ez lehet a legrosszabb, ami bekövetkezhet, megmutatom a borzalmakat). A disztópia alapja egy, a miénktől eltérő világ és társadalom bemutatása, ugyanakkor lényeges része és eszköztárának alapját is az adja, hogy emlékeztet a korábbi világra, összehasonlíttja azzal. Atwood regényét gyakran feminista disztópiának nevezik, hiszen a legelementárisabb része a regénynek a nők besorolása és államosítása a reprodukciós képességeik alapján, illetve a testük feletti kontroll teljes elvesztése. A feminista disztópia egyik alapmotívuma a nők elnyomása, a nők feletti uralom, illetve a nők hatalma is egyben – mindkettő megjelenik a műben. A nők is hierarchikusan csoportokba vannak besorolva termékenységük és funkciójuk alapján, az alapján, hogy mennyire lehetnek

hasznosak az új köztársaság számára. (Találkozunk szolgálólányokkal, feleségekkel, mártákkal, nénikkel és nemnőkkel.)

Atwood számára Gileád megalkotásakor Orwell Óceániája volt a példa (Heggen 2020, 10), ezért hangsúlyos szerepet kap az elnyomó rendszer bemutatása a regényben. Ezt a mesterségesen kialakított társadalmi rendet, fundamentalista diktatúrát erővel tartják fent. A hatalom a parancsnokok kezében van, akik Gileádot irányítják, feleségeik kezében pedig az otthoni hatalom összpontosul, ugyanis a háztartást, a gileádi vezetők otthonát, az általuk alsórendűbbnek tartott nők alkotják: a márták, akik a konyháért és a tisztaságért felelnek, és a szolgálólányok, akik az utódnemzésről gondoskodnak a bibliai Ráhel és Bilha történetének alapján. A szolgálólányok is a feleséghez tartoznak, a feleség tulajdonának tekinthetők. „Bibliai precedensül Jákob és feleségei, Rákhel és Lea, illetve két szolgálólányuk története szolgál. Egy férfi, egy nő, tizenkét fiú – de a szolgálólányok nem tarthattak igényt fiaikra. Ők az illető feleségekhez tartoztak.” (Atwood 2017)

A regény kiindulópontján megismerkedünk Gileád Köztársasággal, egy valahol az Amerikai Egyesült Államok területén létrejött új állammal, melyet egy vallási fundamentalista csoport erőszakkal, puccsal hozott létre. Új államot, új társadalmi rendet hoztak létre, melynek középpontjában egy bibliai (félre)értelmezés áll, mellyel a környezetszennyezés és a szexuális betegségek miatt, a nők körében kialakult gyakori, már-már általánossá vált meddőséget, a globális populációcsökkenést próbálják megmagyarázni, illetve valahogy helyrehozni. Érdeemes megjegyezni, hogy a vallási fundamentalisták szemszögéből a regény tekinthető utópiának is, hiszen az általuk áhitott világrend megszilárdul (Heggen 2020, 5). Mivel megjelenik a regényben a környezetszennyezés, az ökológiai katasztrófa (ez magát a fundamentalista csoport létrejöttét is befolyásolja), a regényt szokás ökodisztópiának vagy környezeti disztópiának nevezni.

A szolgálólány meséje egy Fredé nevű nő története – nevét szolgálólányként attól a személytől, a parancsnoktól kapja, akinél szolgálatot tölt be. Fredé egyes szám első személyben meséli el nekünk történetét, több kazettán rögzítve azt, és mi ennek a hanganyagát olvashatjuk a regényben. Fredé elbeszéléséből megismerhetjük Gileádot és ezt az új rendet. Megtudjuk, hogy milyen volt Fredé korábbi élete, mely megfeleltethető egy teljesen átlagos XX. századi nő életének: volt férje, Luke, akinek sorsát elbeszélőnk nem ismeri, ugyanakkor nagy valószínűséggel kijelenthetjük, hogy halott, illetve volt egy kislánya, akit elszakítottak tőle és nem tud róla sokat. Mivel már született gyermeke, az állam szemében a termékenysége és a teste államkincs, így lesz szolgálólány. Fredét egy átnevelő központban képzik ki új pozíciójára, új feladatára, ahol az ún. nénik irányítanak. A nénik olyan fiatalabb vagy idősebb, általában már terméketlen nők, akik teljesen magukévá teszik Gileád Köztársaság eszméit és ideológiáját, így alkalmasak arra, hogy kellő agresszióval és rábeszélő képességgel kinevelhessék, vagy éppen megfélemlíthessék az átnevelő központokba érkező fiatal nőket. Az átnevelés szerves részét képezi a testi fenytetés, így érik el, hogy a szolgálólányok félelemből engedelmeskedjenek minden parancsuknak. A néniken kívül a diktatúrát a katonai erő tartja fenn, az őrzők, illetve a szemek, akik egyfajta titkos hírszerzők és besúgók szerepét töltik be. A mindennapi életük átritualizált, az identitásukat csak és kizárólag a társadalomban

betöltött funkciójuk határozza meg, a mindennapi tevékenységeiken át egészen az általuk viselt ruhák színéig.

A disztópia mellett a mese műfaja is felbukkan, hiszen rögtön a címben találkozhatunk a mese szóval. A mese egészen a mítoszokig vezethető vissza, alapmotívumokkal és egyszerű karakterekkel elbeszélte történet, olyan elbeszélés, melyet gyermekek vagy felnőttek tanítására szántak. A disztópiával kapcsolatban is elhangzott a tanító jelleg: a kettő közötti különbséget elsősorban az jelenti, hogy míg a disztópia társadalmi jelenségekről tanít és összetettebb folyamatokat ír le, addig a mesében ez egyszerűsítve, didaktikusabban, elnagyoltabban történik.

A mesék karakterei általában pasztikusak: vagy nagyon jók, vagy nagyon gonoszak, egy-egy emberi tulajdonságot személyesítenek meg, vagy társadalmi funkciók szerint működnek (az engedelmes feleség, az erős, dolgozó férj, az engedelmeskedő katona, a lázadó lány, az elnyomott és az uralkodó, az igazságos és az igazságtalan). A *szolgálólány meséjével* kapcsolatban ugyanezek megállapíthatóak. Kijelenthetjük, hogy Atwood is ugyanezekkel az archetipusokkal dolgozik, a szereplők szintén az általános funkciókat töltik be – jó és gonosz harcol egymás ellen. Amennyiben a regény valóban mese, minden bizonnyal felnőtteknek szól, hiszen jóval direktebb, de összetettebb, mint egy gyerekeknek szánt mese.

A mesék általános jellemzője, hogy valami meghökkentő, varázslatos, csodaszzerű, tehát valószínűtlen esemény történik bennük, de akárcsak a játékelméletben a szabályok elfogadásával és megkérdőjelezhetetlenségével, a mesében a valószínűtlen is elfogadhatóvá válik az olvasó számára. Így a mesével mint műfajjal együtt jár az a gondolat, hogy nem igaz, a valóságban nem történt meg, ezért nem kell, nem lehet komolyan venni. Maga a narrátor is eljátszik ezzel: „Szeretném hinni, hogy ez csak egy kitalált történet. Hinnem kell. Muszáj. Azoknak, akik el tudják hitetni magukkal, hogy mindez csak mese, jobbak az esélyeik. Ugyanis, ha ez csupán csak kitaláció, akkor befolyásolhatom a végkifejletet. Akkor a mesének egyszer vége lesz, ami után a való élet következik. [...] Pedig ez nem mese, csak mesének tűnik, ahogy elmondom.” (Atwood 2018, 67)

Fredé története után olvashatjuk a *Történeti feljegyzések* című fejezetet, mely tovább bonyolítja a történetmesélés szituációját, megvilágítja a történetmesélés paradoxonát, illetve felveti a történet közvetítettségének problematikáját is. Ez az utolsó fejezet egy konferencia leirata körülbelül 150 évvel Gileád megszűnése után (Atwood 2018, 463), melynek keretein belül Gileádot tanulmányozzák, ahogy a szövegből kiderül, már sokadik alkalommal. A Gileádi Kutatótársaság konferenciájának témája, hogy mennyiben tekinthetőek autentikusnak, valóságosnak a szolgálólány által rögzített hanganyagok. Felmerül a kérdés, hogy igazat mond-e, és vajon kinek szól ez a hanganyag, illetve milyen céllal jött létre. A konferencián beszédet mondó Pieixoto professzor kutatása alapján annyi mondható csak el, hogy a kazetták valóságok, ugyanakkor mivel nem lehet beazonosítani a narrátort, illetve semelyik általa leírt személyt, ezért megkérdőjelezhető a kazetták valóságtartalma. Továbbá az is az autentikusságuk ellen szól, hogy a kazetták hanganyagát nyilvánvalóan a történetek után rögzítették, ugyanakkor a narrátor végig jelen időben beszél. Pieixoto professzor kétségeit a narrátor is többször artikulálja: „Mondom, nem írom, mert nincs mivel írnom, hisz az írás úgyis tilos. Ám ha ez mese, még ha csak az én

fejemben létezik is, nyilván mesélem valakinek. Az ember nem mesél csak úgy magának.” (Atwood 2018, 67)

Mindezek fényében tehát kijelenthetjük, hogy a címben szereplő mese nem feltétlenül műfaji megjelölés, hanem a történet igazságtartalmának kétségbevonását jelölheti. Nemcsak a narrátor igazságba vetett hite kérdőjeleződik meg, miközben számba veszi a vele történeteket, de Pieixoto professzor és az utókor kétségeit is tükrözi a hanganyagon elhangzottakkal szemben, illetve annak leiratával szemben.

A mesénél sokkal kézenfekvőbb fiktív önéletrajznak vagy emlékiratnak tekinteni a regényt. Önéletírás is, hiszen Fredé személyes sorsa adja a történet vezérfonalát, és emlékirat is, hiszen főleg az őt körülvevő fontos személyeket, a vezető tisztséget betöltő parancsnokot és feleségét mutatja be, illetve a nevelőnőket. Ami ennek ellentmond, az a datálás hiánya, a pontos információk hiánya: a szöveg egyszer sem említi, milyen évben játszódnak az események, illetve a személyek és helyek sincsenek jelölve és nem azonosíthatóak be.

Az önéletrajz és emlékirat törvényszerűen behozza a vallomásosságot, vallomás-szerűséget is, tehát esetleg tekinthetjük akár egyfajta vallomásnak is, melyben a narrátor számot ad eddigi életéről és megvallja minden gyengeségét és hibáját. Fredé nemcsak azt vallja be a történet során, hogy nem ellenkezett, nem lázadt eléggé otthon vagy az átnevelő központban, hanem visszaemlékezéseiből azt is megtudjuk, hogy a szeme előtt változott meg a világ, és végig tanúja volt Gileád Köztársaság kiépítésének. Vallomás, hiszen hallgatásával – legyen az a történetek elszenvedése közbeni hallgatás, vagy a kazetta felvételek a valós nevek elhallgatása – és tulajdonképpeni cinkosságával részt vesz Gileád rendszerének megszilárdításában. Ahogy ő maga mondja: „Fekszem az ágyamon és fejben újból eljátszom az összes jelenetet, elismétlem mindazt, amit mondanom kellett vagy nem kellett volna, ahogy viselkednem kellett volna.” (Atwood 2018, 210)

Tanúságtétel

Mindezeket összevéve, úgy gondolom, hogy *A szolgálólány meséje* valójában tanúságtétel. A tanúságtétel műfaja vallásos eredetű: mélységesen személyes vallomás, mely kifejezetten az utókornak szól, emléket kíván állítani valamiről vagy valakiről, amiről szerzője úgy gondolja, nyomot érdemel a világban. Célja a bizonyágtétel, személyes történettel bizonyítani egy kollektív élményt, történelmi eseményt, az abszolútról szól (Ricoeur 1987, 273). Állásfoglalást feltételez a beszélő részéről, mely az ítélet szolgálatában áll. A tanúságtétel elköteleződést jelent a tanúságtévő részéről (Ricoeur 1987, 284). A tanúságtétel mindig az egyénre, az individuumba, a személyesre koncentrál, kerüli az általánost és az általánosítást. Mindig egy gondolat köré szerveződik, egy üzenetet szeretne a hallgatónak átadni. „Az életírással szemben a tanúságtételnek – noha ez sem nyújthat teljes képet [...] – határozott irányultsága van, hiszen a szöveget [...] konkrét céllal hozzák létre: a traumát akarják megközelíteni és feltárni.” (Márjánovics 2016, 433)

A bizonyágtétel, tanúságtétel alapvetően az egyén hitbéli fejlődését és előmenetelét hivatott elmondani a közönség számára. A regénnyel kapcsolatban felmerül

a kérdés, hogy hol jelenik meg ez a fajta vallásosság. Valóban, a regényben kevésbé érzékelhető, mint a sorozat feldolgozásban, de az irodalmi szövegben is tetten érhető, amikor a főhős próbálja értelmezni a megpróbáltatásait. A ráerőltetett vallásos életvitelben megkérdőjelezi saját hitét, saját istenhez fűződő viszonyát: „Bár tudnám, miben mesterkedsz! De akármilyen is legyen, kérlek segíts, hogy átvészeljem! Habár lehet, hogy nem a Te műved.” (Atwood 2018, 305)

A tanúságtétellel kapcsolatban – ahogy Pieixoto professzornak az egész hanganyaggal kapcsolatban – mindig felmerül a hitelesség kérdése: igaz tanúságot hallunk vagy hamisat? A tanúságtételre önmagában azért van szükség, mert valami olyanról beszél a tanúságtévő, amit máshogy nem, csak saját hitelességével és becsületével tud alátámasztani. Derrida szerint a tanúságtétel is csak onnantól kezdve létezhet, „amikor a kétely lehetségessé válik, amikor már nincs sem természetes és érzéki észlelés, sem bizonyíték” (Derrida 1994, 170). Fredé kazettáival kapcsolatban is felmerül a hamis tanúsítás kérdése a *Történeti feljegyzésekben*. Ugyanis ha nincs semmilyen bizonyítékunk, ha Pieixoto professzor nem tudja beazonosítani a személyeket, honnan is tudhatnánk, hogy amit hallunk a hanganyagon, az valós? Ricoeur állítása szerint a tanúságtétel „sokkal többet jelent a látott dolgok pusztá elbeszélésénél. A tanúság és a tiszta szív elkötelezettséget és a halálig való elkötelezettséget jelent. A tanúság része az igazság tragikus sorsának” (Ricoeur 1987, 284).

A tanúságtételt ugyan olykor lejegyzik, alapvetően azonban egy élőbeszédese műfaj, vagyis hallgatóságnak szánják, akárcsak Fredé a saját történetét. Performatív műfaj, ugyanakkor jellemzően mintázatokat alakít ki, hogy az átadni szándékozott üzenetet a hallgatóság jól megérthesse – a narrátor az érthetőség kedvéért újra-rendezi az emlékeit. Ezt érhetjük tetten Fredénél is: kronológiai sorrendben halad a gileádi történetvezetés, ugyanakkor, hogy megmagyarázza, hogyan alakult ki Gileád, olykor retrospektív, visszaemlékező epizódokat iktat be az elbeszélés során. Az ilyen visszaemlékezésekkor más-más időpontba és más-más személyhez és eseményhez ugrik vissza – Fredé ezen emlékei nem időrendi sorrendben olvashatóak. Az egyes szám első személyű elbeszélésen kívül ezek a visszatekintő részletek teszik személyesebbé a szöveget, ugyanakkor megmutatják azt is, hogyan változott meg Fredé személyisége. Fredé nemcsak a fundamentalista hatalom kiépítéséről tesz tanúságot, hanem saját egyéniségének elvesztéséről is, ahogy részévé válik ennek a társadalomnak. Felvesz olyan új szokásokat is, melyekre nem kényszerítik, személyisége és viselkedése alkalmazkodik az elnyomó hatalom elvárásainak megfelelően. Például: „Olykor hallgatózom a zárt ajtók előtt – ilyesmit azelőtt sose tettem volna.” (Atwood 2018, 21) Máskor saját szótlanásával kapcsolatban megjegyzi: „Egy szót sem szóltam. Lydia néni szerint legjobb, ha meg se mukkanunk, hacsak egyenes kérdést nem intéznek hozzánk.” (Atwood 2018, 28)

A tanúságtétel mint műfaj magyarázatot adhat arra, hogy miért hanganyagként rögzült a történet, míg a disztópia műfaja ezt önmagában nem magyarázná meg. Mivel a szöveg az élőbeszédet hivatott imitálni, érthetővé, sőt lényegessé is válik a néhol érzékelhető töredékesség, szakadozottság, a sok ismétlés. Mivel ezek az élőbeszéd szerves részét képezik, indokoltá válnak, illetve a bensőségesség érzését keltik, még személyesebbé téve ezzel a szöveget. Legtöbbször akkor fordul

elő ilyen a szövegben, amikor Fredé nem a cselekményt előre vivő eseménysort mond el, hanem saját gondolatait és érzéseit próbálja kifejezni. A leggyakoribb példa erre, amikor arra törekszik, hogy szavakba öntse saját testével, saját nőiségével, nőiességével való kapcsolatát. Erre is bőven hozható példa a regényből: „Belesüppedek a testembe, mint valami lábba, mocsárba, ahol csak én tudom a járást. Ingatag talaj, az én felségterületem. Én vagyok a föld is, amelyre a fületem tapasztom, hogy halljam a jövő híreit.” (Atwood 2018, 119)

Összegzés

2017-ben Margaret Atwood megjelentetett egy esszét *What The Handmaid's Tale Means in the Age of Trump*, vagyis *Mit jelent A szolgálólány meséje Trump korában* címmel a *The New York Times* online felületén. Ebben a szövegben a történettel kapcsolatos leggyakoribb kérdésekre és tévhitekre is válaszol, illetve ad pár támpontot a szövegek értelmezéséhez. *A szolgálólány meséjével* kapcsolatban a „literature of witness”, vagyis „a tanú irodalma” kifejezéssel él. „Offred records her story as best she can; then she hides it, trusting that it may be discovered later, by someone who is free to understand it and share it. This is an act of hope: Every recorded story implies a future reader. Robinson Crusoe keeps a journal. So did Samuel Pepys, in which he chronicled the Great Fire of London. So did many who lived during the Black Death, although their accounts often stop abruptly. So did Roméo Dallaire, who chronicled both the Rwandan genocide and the world's indifference to it. So did Anne Frank, hidden in her secret annex.” („Fredé a tőle telhető legjobban rögzíti történetét; aztán elrejt, bízva abban, hogy később felfedezheti valaki, aki szabadon megértheti és megoszthatja. Ez a remény cselekedete: Minden rögzített történet feltételezi a leendő olvasót. Robinson Crusoe naplót vezet. Ugyanígy tesz Samuel Pepys is, amelyben a londoni Nagy Tűzvész krónikáját írta le. Így tettek sokan mások is, akik a pestis idején éltek, bár beszámolóik gyakran hirtelen megszakadnak. Így tett Roméo Dallaire is, aki lejegyezte a ruandai népirtást és a világ nemtörődömségét is. És így tett Anne Frank is a hátsó traktusban.”) (Atwood 2017)

Atwood tehát maga is úgy értelmezi a művet, mint tanúságtételt: művét olyan irodalmi-történeti írásokhoz hasonlítja, melyek valóságos eseményeket, valóságos traumákat rögzítettek. Olyan történelmi és irodalmi alakokat emel ki, akik egyedül, izoláltan voltak kénytelenek megbirkózni egy tragédiával, vagy éppen egy trauma feldolgozásával.

Még egy kérdés megválaszolatlan maradt a tanúságtétel és a vizsgált mű viszonyával kapcsolatban: kinek szól a tanúság? Arra következtethetünk, hogy egy olyan későbbi hallgatónak, aki már szabadon hallgathatja a történetét – bár ez esetben nem világos, hogy miért nem jelölt meg pontos időpontot és személyeket. Kézenfekvő lenne azt válaszolni, hogy az utókornak szól, mint egyfajta tanmese, de úgy vélem, az idézett esszéjében erre is utal Atwood. Elmondja, hogy Fredé történetének kétféle olvasója van: az egyiket annak a csoportnak a tagjai alkotják, akik a könyv végén, a konferencián beszélnek a szövegről, a másik pedig a valós olvasó.

„Ez a »valós« olvasó, a Kedves Olvasó, akinek minden író ír. És a Kedves Olvasókból lesznek az írók. Mi, írók, mind így kezdtük: olvasással. Hallottuk egy könyv hangját, amely hozzánk szólt.” (Atwood 2017)

Atwood válasza túlmutat a pátoszon: nemcsak azt mondja el, hogy a leendő írónemzedéknek szánta művét, melynek üzenete az, hogy a végsőig ki kell tartani, hanem saját univerzumára is visszautal, ahol a nőket a testüktől való teljes elidegenítés és a testük feletti joguk megfosztásán túl megfosztják a betűktől, a szavaktól és az olvasástól is. A szövegekben létezés, a nyelvi játék, az olvasás hiánya és privilégiuma állandóan visszatérő motívum a regényen belül. Utólagos, de tökéletes lekerekítése ez a regényen végigvezetett olvasásmotívumnak, Fredé túlélési stratégiájának, mely maga a nyelv. Ugyanis, ha már a világa és saját perspektívája szűkös, zárt, legalább a nyelv kinyithat számára egy másik világot (Bényei 2007, 81). Ahogy Fredé a nyelv, Atwood a regény által nyújt az olvasónak túlélési stratégiát, mutat irányt, hogyan lehet feldolgozni egy traumát.

Érdekes és izgalmas tény, hogy Atwood *A szolgálólány meséje* folytatásának a *Testamentumok* címet adta, amely szintén tekinthető tanúságtételének, pontosabban három másik karakter tanúságtételének. Míg az első kötet a legelnyomottabb társadalmi réteget mutatja be, a második kötet a rendszer kiszolgálóját, Lydia nénit szólaltatja meg, ezzel az új perspektívával és a többi új nézőponttal pedig újabb lehetőségünk nyílt behatóbban megismerni a Gileadverzumot. (*Gileadverse: A Gileád és univerzum* szavak összetétele. Atwood *A szolgálólány meséjének*, a *Testamentumok* és a Hulu-sorozat által létrejött multiverzumára utal így a szakirodalom. Ezt a hármat a szerző is egy világként, egymást kiegészítő egységként kezeli.)

Irodalom

Bényei Tamás (2007): Női antiutópia, *Műút*, 2007/2, 81–85.

Derrida, Jacques (1994): Ki az anya? Születés, természet, nemzet. Ford. Boros János. *Jelenkor*, 1994/2.

Atwood, Margaret (2017): What The Handmaid’s Tale Means in the Age of Trump, *The New Yorker Times online*, 2017. március 10.

Atwood, Margaret (2018): *A szolgálólány meséje*. Ford. Mohácsi Enikő. Budapest: Jelenkor Kiadó.

Atwood, Margaret (2020): *Testamentumok*. Ford. Csonka Ágnes. Budapest: Jelenkor kiadó.

Heggen, Tore Sefland (2020): *The Dystopian Testimony In Margaret Atwood’s The Handmaid’s Tale and The Testaments*. Bergen: University of Bergen.

Kovács Krisztián (2019): Sötét jövő vagy jelenvalóság? Teológiai megjegyzések Margaret Atwood *A szolgálólány meséje* című megjegyzéséhez. *Sárospatai Füzetek*, 2019/3. Elérhető: <https://litera.hu/irodalom/konyvajanelo/kovacs-krisztian-sotet-jovo-vagy-jenvalosag.html>

Márjánovics Diána (2016): Transztextualitás és identitás. In: Szávai Dorottya és Z. Varga Zoltán (szerk.): *Műfaj és komparatiztika*. Budapest: Gondolat Kiadó.

Peare, Gerald (1990): The Handmaid's Tale, if puritans ruled..., *Los Angeles Times*, 1990. március. Elérhető: <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1990-03-04-ca-2834-story.html>

Ricoeur, Paul (1987): A tanúság hermeneutikája. In: Fabiny Tibor (szerk.): *Ikonológia és műértelmezés 3. A hermeneutika elmélete 1.* Szöveggyűjtemény. Szeged: JATE Press.